

Eva Kolníková, NÁLEZ RÍMSKÉHO AES GRAVE S KELTSKÝMI MINCAMI V NITRE, „Slovenská Archeologia”, t. 12: 1964, s. 391—408.

Znalezisko, które publikuje E. Kolníková, należy do najważniejszych odkryć dotyczących okresu lateńskiego dokonanych w Europie środkowej w ostatnim czasie. Jego wyjątkowość polega na znalezieniu pierwszej rzymskiej monety typu *aes grave* na obszarach leżących na północ od Alp, i to wspólnie z dwiema monetkami celtyckimi. W najbliższym sąsiedztwie odkryto trzecią monetkę celtycką. Niestety omówiono jedynie monetę rzymską i dwie celtyckie (jedna moneta celtycka była przedmiotem osobnego opracowania¹), a brak dotąd opisu towarzyszących zabytków archeologicznych. Do czasu publikacji całości materiału z tego obiektu, a może nawet z całego stanowiska, trudno mieć pewność, czy wszystkie wzmiankowane znaleziska tworzą zespół zwarty, jak to postuluje autorka. Wątpliwości w tej dziedzinie budzą się zwłaszcza w związku z wypowiedzią E. Kolníkovéj, że pozostały materiał towarzyszący monetom można dopiero po dokonaniu pewnych korekt w obowiązującej chronologii datować na okres, w jakim miały się one dostać do ziemi.

Największe znaczenie mają oczywiście numizmaty odkryte w jednym obiekcie, to jest w pochodzącej z okresu lateńskiego chacie 36, która została zbadana przez B. Chropovskiego. Znaleziony w niej okaz *aes grave* to as librowy z serii Janus (awers) — prora w prawo (rewers), należący do monet rzymskich z tego okresu odkrywanych w największej liczbie znalezisk. E. Kolníková po przeprowadzeniu obszernych rozważań datuje w konkluzji wybitego tego okazu na lata 235—220 p.n.e., opierając się głównie na pracach R. Thomsena i F. Křížka. Unikatowość tego rodzaju znaleziska we wspomnianej części Celtyki i brak innych śladów kontaktów

¹ E. Kolníková, *Keltská strieborna minca typu Alkis z Nitry*, „Numismatické Listy”, R. 18: 1963, s. 129—133.

handlowych z Italią, skłonił autorkę do poszukiwania przyczyn dotarcia omawianej monety do Słowacji wśród zjawisk z innej, nie gospodarczo-handlowej, lecz „politycznej” natury. Mianowicie sądzi ona, że aż tu dotarła część Bojów italskich, po ostatecznej klęsce zadanej im przez Rzym koło 190 r. Na poparcie tej hipotezy przytacza poglądy niektórych badaczy sądzących w oparciu o przekaz Strabona o ucieczce części Bojów z Italii, iż bojscy uciekinierzy mogli się schronić w Czechach. Hipotezę tę wykorzystuje się również dla wyjaśnienia genezy bitych tam celtyckich monet typu Alkis (Alkidemos)². E. Kolníková sądzi, że *aes grave* z Nitry zostało tu przywiezione przez jednego z uciekinierów italskich i przechowywane jako przedmiot pamiątkowy, nie posiadający wartości obiegowej. Z racji dowodnego istnienia u Celtów kultu bóstw dwu- (i więcej) głowych wypowiada domysł, iż mogło ono odgrywać tu również rolę przedmiotu o znaczeniu kultowym. Warto zwrócić jednak uwagę, że hipoteza o wtórnej kultowej funkcji tej monety deprecjonuje jej wartość dla ustaleń chronologicznych, otwiera bowiem możliwość przyjmowania bardzo długiego jej użytkowania w tej drugiej funkcji.

Drugą monetką z tejże chaty jest srebrna moneta celtycka typu Alkis (Alkidemos). Wzorem dla niej były bite zapewne w Czechach, złote monety tegoż typu, a konkretnie $\frac{1}{2}$ statera typu Alkis. Okaz nitrzański, ze względu na szczegóły wyobrażenia, nie jest jeszcze jedną monetą z nie licznej grupy numizmatów srebrnych wykonanych stemplem przeznaczonym do wybijania monet złotych, lecz został wybity specjalnym stemplem. Można zgodzić się z przypuszczeniem E. Kolníkovéj, że został wybity w mennicy znajdującej się na obszarze obiegu monet srebrnych, do którego docierały jednak złote monety typu Alkis, a więc w zachodniej części Niziny Węgierskiej. Autorka uważa, że wzorem dla tego okazu były monety serii II—III złotych monet typu Alkis według schematu K. Castelina. Wydaje się, że okaz ten jest bliski zwłaszcza serii III³. Nieoczekiwanie jednak E. Kolníková (s. 397) datuje monetkę z Nitry wcześniej aniżeli K. Castelin datuje jej pierwowzory, nie uzasadniając tej chronologii i podając ją tak, jak gdyby była zgodna z datowaniem K. Castelina. Ten zaś zalicza do swego okresu A mennictwa Celtów czeskich serie I—III monet typu Alkis, który to okres datuje na lata ok. 170—130 (ściślej „drugą $\frac{1}{2}$ II wieku p.n.e.”), a w ramach tego odcinka czasu seria II przypada na lata koło połowy II w., seria III zaś — na początek drugiej połowy tegoż stulecia⁴. Data wybicia oryginału wyznacza oczywiście jedynie *terminus post quem*, tak więc nawet w wypadku zestawienia monetki z Nitry z serią II K. Castelina trudna produkcję jej datować wcześniej aniżeli na trzecią ćwierć II w.

Naszym zdaniem jest ona bliższa serii III, a więc jej wybicie należałoby datować na schyłek trzeciej, bądź nawet początek czwartej ćwierci II w. Złożenie jej do ziemi musiało nastąpić jeszcze przynajmniej o kilka lat później, a więc na podstawie tej monety lateńską chatą nr 36 z Nitry skłonni byłibyśmy datować nie wcześniej niż na trzecią ćwierć II w., a bardzo prawdopodobną datą jest także czwarta ćwierć tego stulecia.

Trzecia moneta to srebrne naśladownictwo tetradrachmy Filipa II Macedoń-

² K. Pink, *Einführung in die keltische Münzkunde*, „Archaeologia Austriaca”, Beiheft 4: 1960, s. 21; tenże, *Die Goldprägung der Ostkelten*, „Wiener Praehistorische Zeitschrift”, t. 23: 1936, s. 16—19.

³ W kwestii podziału monet typu Alkis (Alkidemos) na serie patrz: K. Castelin, *Drobné keltské mince typu Alkis*, „Numismatické Listy”, R. 11: 1956, s. 130—139.

⁴ Castelin, *Drobné keltské mince...*; tenże, *Ku keltskému mincovnictví našich zemí*, „Numismatické Listy”, R. 11: 1956, s. 34—58; tenże, *K periodisaci našeho keltského mincovnictví*, „Numismatické Listy”, R. 12: 1957, s. 44—53.

skiego należąca do grupy monet „z lirą”, z której E. Kolníková wydzieli podgrupę (lira — jeździec); do niej należałaby, obok omawianej, jeszcze jedna moneta z Bratisławy. Autorka, będąca zwolenniczką wczesnego datowania początków mennictwa Celtów wschodnich, sądzi, że ustalona przez nią (nb. za wczesna) data całego zespołu, wyznaczona przez monetkę typu Alkis, to *terminus ante quem*, bądź *ad quem* (s. 398) dla grupy celtyckich monet z lirą (naśladownictw tetradrachmy Filipa II). A następnie stwierdza, że monety tej grupy były znane na terenie Słowacji w okresie prawdopodobnego osiedlenia się tu grupy Bojów italskich, a więc niedługo po r. 190 (s. 399). Monetka typu Alkis i tetradrachmy reprezentują okazy wywodzące się z dwóch odrębnych prowincji mennictwa celtyckiego, trudno więc zrozumieć, dlaczego E. Kolníková przyjmuje za pewnik wcześniejszą i to dużo, datę wybicia tej ostatniej. Ta wypowiedź autorki jest tylko jej deklaracją w sporze pomiędzy tzw. starą i nową szkołą w numizmatyce celtyckiej, po stronie tej pierwszej. Nie wynika ona bowiem z analizy całego zespołu monet z Nitry, która oczywiście nie dostarcza argumentów przeciwnych. W każdym jednak razie trudno przyjąć proponowaną przez E. Kolníkovą chronologię omawianej tetradrachmy, a także całej grupy tetradrachm z lirą. Tetradrachmę z Nitry (grupę tetradrachm „lira — jeździec”) można uważać za reprezentantkę jednej ze starszych emisji wśród monet z lirą, ze względu na zachowanie się jeszcze postaci jeźdźca. Jest więc ona starsza od okazów, jakie miast postaci jeźdźca mają wyobrażoną drugą lirę, gdyż jest ona bliższa macedońskiemu oryginałowi.

Przyjmując zgodną z datowaniem K. Castelina chronologię monetki typu Alkis i związaną z tym datę (zniszczenia) chaty 36 z Nitry najwcześniej na koniec trzeciej bądź czwartej ćwierci II w., możemy sformułować następujący wniosek odnośnie do chronologii tetradrachm z lirą, wynikający z analizy omawianego zespołu: w trzeciej (u jej schyłku) lub w czwartej ćwierci II w. p.n.e. obiegały na obszarze zachodniej Słowacji starsze typy monet z lirą, pochodzących od tetradrachm Filipa II. Brak jest podstaw dla wysuwania przypuszczenia, czy wówczas był początek, czy też końcowy okres ich obiegu. Warto więc podkreślić, że sformułowane tu datowanie jest bliskie chronologii proponowanej przez K. Pinka — dla grupy zbliżonych monet⁵. Wydaje się więc, że nie można przyznać racji E. Kolníkovéj sądzącej, iż zespół monet z Nitry dostarczył dowodów na datowanie początków mennictwa celtyckiego na Słowacji już na schyłek III w. p.n.e., ani też przeciwko systemowi chronologicznemu K. Pinka, chociaż nie dostarcza również poważnych argumentów przeciw pogładowi E. Kolníkovéj w tej kwestii.

Trzecia monetka celtycka z Nitry była znaleziona poza obrębem chaty 36. Jest to mała srebrna monetka typu lira — triskeles, a więc posiada wyobrażenie zbliżone do omówionej już tetradrachmy. Reprezentuje ona zapewne młodszy typ w grupie monet z lirą.

Na marginesie omawianej pracy warto zwrócić uwagę na jedną kwestię. Rozważania chronologiczne E. Kolníkovéj, jak również nasze uwagi w tej dziedzinie, są oparte na założeniu, iż wszystkie monety z chaty 36 w Nitrze tworzą zespół zwarty, który dostał się do ziemi zasadniczo równocześnie. W rezultacie dyskusji przeprowadzonej wśród archeologów polskich ustalono, że zawartości chat nie można traktować jako absolutnie pewnych zespołów zwartych. To zastrzeżenie odnosi się również do omawianego znaleziska. Z tego też względu wysuwanie na jego podstawie wniosków rewolucjonizujących ustalone kryteria chronologiczne w dziedzi-

⁵ Pink, *Einführung...*, s. 31 n., 38. Tetradrachmę z Nitry można zestawiać z typami datowanymi przez K. Pinka na czas koło r. 100 bądź 90 p.n.e.

